

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Vodič za nastavnike o prevenciji

NASILNOG EKSTREMIZMA

Objavljeno 2016 od strane Organizacije na obrazovanje, nauku i kulturu Ujedinjenih nacija (UNESCO), 7, Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France

© UNESCO 2016

Ova je publikacije dostupna u Open Access, u skladu sa dozvolom Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>). Korišćenjem sadržaja ove publikacije korisnici se obavezuju na poštovanje odredbi UNESCO Open Access Repository (<http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>).

Klasifikacije sadržane u ovoj publikaciji i način na koji je materijal prezentovan ni na koji način ne odražavaju stav UNESCO o legalnom statusu bilo koje države, teritorije, grada ili područja, ili njihovih rukovodstava, ili demarkaciji njihovih granica.

Predlozi i mišljenja izneti u ovoj publikaciji isključivo potiču od njenih autora; iza njih nužno ne stoji UNESCO, niti oni tu organizaciju obavezuju.

Sadržaj

Predgovor	4
UNESCO zahvaljuje	5
1. Uvod	6
2. O nasilnom ekstremizmu	7
2.1 Nasilni ekstremizam i radikalizacija	7
2.2 Nasilni ekstremizam i obrazovanje	10
2.3 Lokalne manifestacije ekstremizma	12
2.4 Uloga zajednice, porodice i medija	14
3. Kako usmeravati razgovor u učionici	15
3.1 Ciljevi	15
3.2 Priprema	18
3.3 Razgovor	20
3.4 Teme za razgovor o nasilnom ekstremizmu	28
3.5 Rekapitulacija i dogradnja	30
4. Ključne poruke koje se upućuju	32
4.1 Solidarnost	32
4.2 Poštovanje raznovrsnosti	33
4.3 Ljudska prava	34
4.4 Živeti zajedno	35
4.5 Angažman mladih	36
ANEKS	37
Reference	41

Predgovor

Ovo je prvi UNESCO Vodič za prevenciju nasilnog ekstremizma putem obrazovnog sistema. Ovaj dokument je sačinjen tako da neposredno odgovori potrebama zemalja-članica, kako je to i istaknuto u prelomnoj Odluci 197/EX 46 Izvršnog odbora UNESCO iz oktobra 2015¹, kojom se od Organizacije traži da poveća kapacitete za pružanje pomoći zemljama koje nastoje da kroz sisteme obrazovanja efikasnije odgovore na izazove nasilnog ekstremizma, uključujući i putem programa globalnog građanskog obrazovanja (GCED), zasnovanih na ljudskim pravima i prilagođenim nacionalnim kontekstima.

Kao takav, Vodič je ujedno i prvi doprinos UNESCO sprovođenju Akcionog plana generalnog sekretara UN za prevenciju nasilnog ekstremizma², s obzirom da se odnosi na sektor obrazovanja.

Uz Vodič, Organizacija sada radi na smernicama za kreatore obrazovnih politika u okvirima ministarstava obrazovanja. Smernicama se zemlje upućuju na sve one resurse koji mogu biti od koristi u izradnji i jačanju nacionalnih kapaciteta u suočavanju sa nosiocima nasilnog ekstremizma, i to holističkim i pragmatičnim pristupima u kompletnom sistemu obrazovanja.

Da bi bio primenljiv u različitim geografskim i društveno-kulturološkim kontekstima koncipiranju Vodiča prethodile su ekstenzivne konsultacije sa stručnjacima i nastavnicima iz različitih regiona, kao i terenska testiranja koja su sprovodili predstavnici obrazovnih institucija u odabranim zemljama.

Vodič se može koristiti u ovom vidu ili kao model koji se može više kontekstualizovati, prilagoditi ili pregovoriti kako bi odgovorio na specifične potrebe učenika.

1 Odluka 46 usvojena na 197. zasedanju Izvršnog odbora UNESCO (197 EX/Decision 46), <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002351/235180e.pdf>

2 Plan of Action to Prevent Violent Extremism, Report of the Secretary-General (A/70/674) http://www.un.org/en/sc/czc/docs/2015/SCR%2021778_2014_EN.pdf

UNESCO zahvaljuje

Vodič za nastavnike o prevenciji nasilnog ekstremizma pisan je pod nadzorom Soo-Hyanga Choia, direktora Odseka za inkluziju, mir i održivi razvoj u sedištu UNESCO, i uz koordinaciju Chrisa Castlea, Karela Fracapanea, Alexandera Leichta, Alice Mauseke, Joyce Poan, Lydie Purpecheta i Cristine Stanca-Mustea iz istog Odseka. Helen Bond, asistent u predmetu Obrazovanje Univerziteta Howard, Washington DC, Sjedinjene Američke Države, je jedan od autora ovog dokumenta i urednik prvog nacrtu. Zahvalni smo na pisanim komentarima koje smo dobili od naših kolega-recenzenata Lynn Davies, počasni profesor Međunarodnog obrazovanja Univerziteta Birmingham, Ujedinjeno Kraljevstvo; Felise Tibbitts, predavača na Teachers College Columbia univerziteta, New York, Sjedinjene Američke Države; Sare Zeiger, višeg saradnika Centra Hedayah, Ujedinjeni Arapski Emirati; Ferihe Peracha, direktorke Centra Sabaoon, Pakistan; i Stevena Lenosa iz Mreže za jačanje svesti o radikalizaciji Evropske unije (European Union Radicalization Awareness Network). Takođe, zahvaljujemo na primedbama naših kolega iz UNESCO, odnosno Justinu Sassu (Kancelarija UNESCO u Bangkoku), Jorgeu Sequeiri i Elspeth McOmish (Kancelarija UNESCO u Santiagu), Hegazi Idris i Maysounu Chehabu (Kancelarija UNESCO u Beirutu) i Florence Migeon (sedište UNESCO). UNESCO takođe zahvaljuje svima – nastavnicima i učenicima – koji su učestvovali u terenskom testiranju na povratnim informacijama koje su dali, odnosno Teachers College Columbia Univerziteta, New York, Sjedinjene Američke Države, kao i ASPnet Coordinators u Kazahstanu i Jordanu.

Želimo da zahvalimo vladi Sjedinjenih Američkih Država na izdašnoj finansijskoj pomoći na stanku ove publikacije.

Na kraju, hvala Aureliji Mazoyer koja je dizajnirala i oblikovala ovu publikaciju, i Martinu Wickerndenu koji je posredovao u prikupljanju sredstava za ovu publikaciju.

1. Uvod

Nasilni ekstremizam i latentni okidači radikalizacije spadaju u najprisutnije izazove današnjice. Mada nasilni ekstremizam nije karakterističan za određeni uzrast, pol, grupu ili zajednicu, mladi ljudi su ti koji su najviše podložni porukama nasilnih ekstremista i terorističkih organizacija.

Mladima, izloženim ovim pretnjama, potrebno je obezbediti relevantne i pravovremene prilike za sticanje znanja, veština i stavova, koji im mogu pomoći u razvoju otpornosti na ovakvu vrstu propagande.

Ove sposobnosti se mogu steći uz pomoć autoritativnih, dobro pripremljenih i poštovanih nastavnika, koji su sa mladima u stalnom kontaktu.

Imajući ovo u vidu, ovaj je Vodič namenjen nastavnicima viših razreda osnovnog, i nižih i viših razreda srednjeg obrazovanja. Koncipiran je i s nadom da će biti od pomoći predavačima angažovanim kako u formalnim, tako i u neformalnim oblicima obrazovanja.

Tačnije, ovaj Vodič ima za cilj da:

- ▶ Pruži konkretne savete o tome kada i kako sa učenicima razgovarati na temu nasilnog ekstremizma i radikalizacije;
- ▶ Pomogne nastavnicima da stvore takvu atmosferu u učionici u kojoj se niko neće osećati diskriminisanim i koja pogoduje uzajamnom poštovanju u dijalogu, otvorenom razgovoru i kritičkom promišljanju;

2.0 nasilnom ekstremizmu

2.1 NASILNI EKSTREMIZAM I RADIKALIZACIJA

Nasilni ekstremizam označava uverenja i delovanja ljudi koji podržavaju ili pribegavaju ideološki motivisanom nasilju zarad ostvarenja radikalnih ideoloških, verskih ili političkih stavova.³

Nasilni ekstremistički stavovi se mogu manifestovati u čitavom nizu pitanja, uključujući politička, verska i rodna. Niti jedno društvo, verska zajednica ili svetonazor nisu imuni na nasilni ekstremizam.⁴

Nasilni ekstremizam je... "kada ne dopuštate drugačije gledište; kada svoje poglede smatrate jedinim mogućim, kada ne dozvoljavate mogućnost različitosti, i kada takav stav namećete drugima, pribegavajući i nasilju ako je potrebno".⁵

3 www.livingsafetogether.gov.au i www.dhs.gov/topic/countering-violent-extremism

4 Na sledećem sajtu mogu se naći razni primeri nasilnog ekstremizma, www.livingsafetogether.gov.au

5 Davies, L. 2008. Education Against Extremism, Stoke on Trent and Sterling. Trentham Books.
<https://www.oise.utoronto.ca/cid/UserFiles/File/DAVIESeducationagainstextremism.pdf>

Premda se neki protive upotrebi termina “radikalizacija” postalo je uobičajeno tako označavati proces u kojem pojedinac ili grupa smatraju upotrebu sile legitimnim i poželjnim sredstvom.

Radikalno stanovište koje ne insistira na sili zarad postizanja političkih ciljeva može se smatrati normalnim i prihvatljivim, i kao takav može se grupno promovisati u zakonskom okviru.

Nema jedinstvene forme ili puta koji vodi ka radikalizaciji, pa ni brzine kojom do nje dolazi.⁶ A, niti se na osnovu stepena obrazovanja može sa sigurnošću predvideti podložnost radikalizaciji. Utvrđeno je, međutim, da neki socijalno-ekonomski, psihološki i institucionalni faktori⁷ pogoduju nasilnom ekstremizmu. Stručnjaci su ove faktore grupisali u dve osnovne kategorije:

- ▶ Faktori koji guraju (Push Factors) u nasilni ekstremizam, tj. navode pojedince da mu pribegavaju, kao što su: marginalizacija, nejednakost, diskriminacija, progon ili postupci koji se smatraju takvim; ograničen pristup kvalitetnom i relevantnom obrazovanju; uskraćivanje prava i građanskih sloboda; i sve ostalo što se doživljava kao istorijska nepravda ili nepravedno u okruženju i socijalno-ekonomskom statusu.
- ▶ Faktori koji privlače (Pull Factors) pothranjuju privlačnost nasilnog ekstremizma, kao na primer: postojanje dobro organizovanih ekstremističkih grupa sa jakom i izazovnom argumentacijom, i efektnim programima za pružanje usluga, sticanje prihoda i/ili obezbeđivanje poslova u zamenu za učlanjivanje. Te grupe takođe privlače nove članove tako daju oduška njihovom osećanju uskraćenosti, i obećavaju im avanturu i slobodu. Predstavljaju se i mesta koja nude duhovni spokoj i “osećaj pripadnosti”, i mrežu društvene podrške.

6 Davies, L. 2008. Educating Against Extremism: Towards a Critical Politicisation of Young People. *International Review of Education*, 55 (2/3), str. 183-203.

7 USAID, Summary of Factors Affecting Violent Extremism. http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PBAAA929.pdf; Zeiger, S. Aly, A. 2015. Countering violent extremism: developing an evidence-base for policy and practice. Curtin University, Hedayah.

Konačno, tu su i kontekstualni faktori koji čine pogodno tlo za pojavu nasilnih ekstremističkih grupa, kao što su: fragilne države, nepostojanje vladavine prava, raširena korupcija i kriminal.

PRIMERI NOSILACA NASILNOG EKSTREMIZMA

Neonacisti, Kju kluks klan, ekološki terorizam, Islamska Država u Iranu, Siriji i Libanu (ISIL), Boko Haram.

RANI ZNACI

Sledeća ponašanja mogu signalizirati radikalizaciju. Kada se uoči nekoliko takvih ranih znakova treba odmah upozoriti porodicu i neposredno okruženje.

- ▶ Iznenadno distanciranje od porodice i dugorodišnjih prijateljstava.
- ▶ Iznenadno napuštanje škole i izazivanje sukoba u školi.
- ▶ Promene u ishrani, načinu oblačenja, govoru i finansijama.
- ▶ Promene u odnosima i ophođenju sa drugim ljudima: neprijatni komentari, odbacivanje autoriteta, prestanak društvene interakcije, znaci povlačenja u sebe i samoizolacije.
- ▶ Redovno praćenje internet sajtova i učešće u društvenim mrežama u kojima se prenebegavaju radikalni i ekstremistički stavovi.
- ▶ Pozivanje na akopoliptične teorije zavere.

Izvor: <http://www.stop-djih>

2.2 NASILNI EKSTREMIZAM I OBRAZOVANJE

Na globalnom planu je tek od nedavno prepoznata uloga obrazovanja u prevenciji nasilnog ekstremizma i deradikalizaciji.

Značajan korak u tom pravcu bilo je objavljivanje Akcionog plana za prevenciju nasilnog ekstremizma Generalnog sekretara UN⁸, u kojem je prepoznat značaj obrazovanja u suočavanju sa nosiocima ovog fenomena.

To je istaknuto i u rezolucijama 2178⁹ i 2250 Saveza bezbednosti Ujedinjenih nacija, u kojima je posebno naglašena potreba *“kvalitetnog obrazovanja za mir, koje će mlade osposobiti za konstruktivno delovanje u okvirima građanskih struktura i inkluzivnih političkih procesa”* i apelovano na *“sve relevantne faktore da razmotre uspostavljanje mehanizama za promociju kulture mira, tolerancije, interkulturalnog i interreligijskog dijaloga koji uključuje mlade i odvraća ih od učešća u aktima nasilja, terorizma, ksenofobije i svih oblika diskriminacije”*.¹⁰

Oktobra 2015. Izvršni odbor UNESCO usvojio je Odluku kojom je nedvosmisleno potvrdio značaj obrazovanja u prevenciji terorizma i nasilnog ekstremizma, kao i rasne i verske netolerancije, genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti širom sveta. Obrazovanje, bez obzira da li se stiče kroz školovanje, u klubovima i udruženjima građana, ili kod kuće, odstupa je prepoznato kao značajna komponenta društvene odlučnosti da se zaustavi i spreči rast nasilnog ekstremizma.

U ovim je dokumentima istaknuto da obrazovanje može...

- ▶ Pomoći mladim ljudima da razviju veštine komunikacije, koje su im potrebne za dijalog i suočavanje sa drugačijim mišljenjima, i razumevanje kako se do promena može doći i mirnim putem.

8 Plan of Action to Prevent Violent Extremism, Report of the Secretary-General (A/70/674)

9 Rezolucija 2178 Saveta bezbednosti UN usvojena na septembra 2014

10 UN Security Council Resolution 2250, adopted in December 2015, <http://un.org/wp-content/uploads/SCR-2250.pdf>

- ▶ Pomoći učenicima da ojačaju kritičko razmišljanje pri preispitivanju zahteva, proveri glasila, kao i preispitivanju legitimnosti i privlačnosti ekstremističkih uverenja.
- ▶ Pomoći učenicima da se bolje odupru ekstremističkim narativima i steknu društveno-emocionalne veštine koje su im potrebne da bi prevazišli vlastite nedoumice i u društvu delovali konstruktivno i bez pribegavanja nasilju.
- ▶ Ohrabre kritički nastrojene građane da konstruktivno učestvuju u mirnim zajedničkim akcijama.

UNESO smatra da je ovo moguće postići naročito kroz globalno građansko vaspitanje (GCED, Global Citizenship Education) koje ima za cilj da osnaži osećaj pripadnosti zajedničkom ljudskom rodu, kao i poštovanja za sve.

ŠTA JE GLOBALNO GRAĐANSTVO?

Globalno građanstvo označava osećaj pripadnosti globalnoj zajednici i zajedničkom ljudskom rodu međusobno solidarnih pripadnika kolektivnog identiteta i kolektivne odgovornosti na globalnom nivou.

GCED je novi pristup obrazovanju, fokusiran na razvoj znanja i veština učenika, njihovih vrednosti i stavova u pogledu aktivnog učešća u mirnom i održivom razvoju društava u kojima žive. GCED razvija poštovanje za ljudska prava, socijalnu pravdu, rodnu ravnopravnost i održivu životnu sredinu, kao osnovne vrednosti kojima se jačaju miroljubive brane od nasilnog ekstremizma.¹¹

11 Global Citizenship Education – Topics and Learning Objectives, UNESCO, 2015, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf> i Global Citizenship Education – Preparing learners for the challenges of the twenty-first century, UNESCO, 2014.

2.3 LOKALNE MANIFESTACIJE EKSTREMIZMA

S obzirom da mnogi učenici mogu biti slabo ili pogrešno informisani o zbivanjima u svetu, razgovor o lokalnim manifestacijama nasilnog ekstremizma može biti višestruko korisniji od razgovora o globalnim oblicima ovog fenomena.

Razgovor o lokalnim manifestacijama nasilnog ekstremizma...

- ▶ Pomaže učenicima da shvate kako su povezani izazovi na lokalnom i globalnom nivou.
- ▶ Pomaže im da shvate istinske opasnosti i posledice nasilnog ekstremizma.
- ▶ Konačno, pokazuje mladima da pravim izborima u svom neposrednom okruženju mogu dovesti do promena.

Međutim, ima **nekih značajnih preduslova** razgovoru o kontroverznim pitanjima lokalne sredine:

- ▶ Potrebno je naći vezu između nasilnog ekstremizma i nastavnog programa na lokalnu,
- ▶ Razumeti društvenu, kulturološku, etničku i versku raznolikost lokalnog konteksta,
- ▶ U razgovor uključiti i stavove manjinske grupe – ili barem osigurati da se čuju i njihova mišljenja, kako bi mladima bila ponuđena uravnotežena predstava o problemima,
- ▶ Učenicima jasno staviti do znanja kakva je vaša uloga kao moderatora (da budete glas razuma, “đavolji advokat,” nezavisni fasilijator, itd.),
- ▶ Utvrditi kada je pravo vreme za takav razgovor, jer se o kontroverznim pitanjima ne može debatovati bilo kada.

Nekada razgovor o lokalnim manifestacijama ekstremizma može biti isuviše složen i osjetljiv. U takvim slučajevima je možda mnogo efektivnije započeti razgovor o temi nekim primerom koji ni na koji način nije povezan sa izazovima sa kojima se suočavaju učenici u određenoj lokalnoj sredini.

PRIMER

UNESCO i Memorijalni muzej Holokausta Sjedinjenih Država pokrenuli su 2015. novi program obuke pod nazivom “Razgovori o međunarodnom obrazovanju o Holokaustu” (Conference for International Holocaust Education) kako bi pomogli edukatorima iz celog sveta u razvoju novih pedagoških pristupa učenju o Holokaustu kao prizmi koja prelama i vlastite traume genocida i zločina protiv čovečnosti iz prošlosti. Ovakav pristup se pokazao posebno efektivnim u zajednicama koje su bile izložene masovnim zločinima.

2.4 ULOGA ZAJEDNICE, PORODICE I MEDIJA

Prevenција nasilnog ekstremizma putem obrazovanja treba da bude deo šireg plana prevencije, u koji su uključeni porodica, lokalna zajednica i mediji. Razvijene mreže podrške i staranja, koje jačaju efekte rada u ovim oblastima čine pozitivan ishod verovatnijim i doprinose dobrobiti zajednice, ne fokusirajući se pri tom isključivo na nadgledanje.

PRIMERI MEĐUSEKTORSKIH PROJEKATA NA LOKALNOM NIVOU:

- ▶ **Project Exit** – Norveška vlada je pokrenula projekat koji je imao tri osnovna cilja: da uspostavi lokalne mreže podrške roditeljima dece uvučene u rasističke ili nasilne grupe; da pomogne mladima da se odvoje od takvih grupa; i da razvija i proširuje metodološka znanja među stručnjacima koji se bave mladima uključenim u nasilne grupe. Projekat je obuhvatao saradnju roditelja, dečijih socijalnih radnika, policije, nastavnika i mladih aktivnista na lokalnom nivou.

<https://www.counterextremism.org/resources/details/id/665/project-exit-leaving-violent-groups>

- ▶ **Women Without Borders** – Austrijska NVO koja se bavi osposobljavanjem majki i porodica iz raznih zemalja za prepoznavanje ranih znakova radikalizacije, i borbu protiv uticaja faktora koji mlade guraju ka nasilnom ekstremizmu.

www.women-without-borders.org

- ▶ **Connect Justice** – Nezavisno socijalno preduzetništvo iz Ujedinjenog Kraljevstva, koje stvara uslove da se u samoj zajednici nalaze rešenja za probleme iz oblasti socijalne pravde. Aktivnosti su usmerene na jačanje poverenja i saradnje između lokalnih zajednica, građanskog društva i privatnog sektora u domenu ekstremizma i eksploatacije.

<http://www.connectjustice.org>

3. Kako usmeravati razgovor u učionici

3.1 CILJEVI

Razgovor o nasilnom ekstremizmu treba da teži da što je moguće više ojača čitav niz veština zahvaljujući kojima će učenici svestranije učestvovati u društvenom životu kao obavešteni globalni građani.

To podrazumeva da ciljevi učenja obuhvate sledeće tri oblasti: kognitivnu/spoznajnu, socijalno-emocionalnu i bihevioralnu.

PRIMERI: CILJEVI UČENJA PO OBLASTIMA

OBLAST	CILJEVI UČENJA KROZ RAZGOVOR Učenici treba da	SPOSOBNOSTI ili svojstva, koja se kod učenika potstiču razgovorom
KOGNITIVNA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razviju veštine kritičkog razmišljanja i analiziranja ▶ Spoznaju i razumeju pitanja od lokalnog, nacionalnog i globalnog značaja, i uzajamnu povezanosti i međuzavisnost različitih zemalja i naroda 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Prepoznavanje vidova manipulacije ▶ Prepoznavanje stereotipa, predrasuda i pristrasnosti, i razumevanje njihovih posledica ▶ Sposobnost razlikovanja činjenica od mišljenja, i preispitivanje njihovih izvora
DRUŠTVENO-EMOCIONALNA	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razviju osećaj pripadnosti zajedničnom ljudskom rodu, zajedničkih vrednosti i odgovornosti zasnovanih na ljudskim pravima ▶ Razviju empatiju, osećaj za solidarnost i poštovanje razlika i različitosti ▶ Razviju interkulturalne sposobnosti 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Usvajanje suštinskih vrednosti zasnovanih na ljudskim pravima ▶ Poštovanje različitosti ▶ Sposobnost prepoznavanja emocija drugih ▶ Interesovanje za i razumevanje različitih ljudi, različitih načina života i kultura ▶ Sposobnost "efektivne i adekvatne rajuće interakcije sa ljudima drugačijeg jezika i kulture"¹³

12 Intercultural Competencies – Conceptual and Operational Framework, <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/oo219768e.pdf>

PRIMERI: CILJEVI UČENJA PO OBLASTIMA

OBLAST	CILJEVI UČENJA KROZ RAZGOVOR Učenici treba da	SPOSOBNOSTI ili svojstva, koja se kod učenika potstiču razgovorom
BIHEVIORALNA	<ul style="list-style-type: none">▶ Aktivno i odgovorno učestvuju u razgovoru▶ Govore sa samopozdanjem neustezajući se od razgovora o konfliktu▶ Budu motivisani i spremni da preuzmu potrebne korake	<ul style="list-style-type: none">▶ Sposobnost da sa poštovanjem saslušaju drugačija mišljenja; da iskažu svoje mišljenje; i procene oba▶ Ispolje spremnost za odgovorno delovanje

3.2 PRIPREMA

■ ZAŠTO PRIPREMA?

- ▶ Pripremom se smanjuje bojazan od razgovora o kontroverznim pitanjima kada se za tim ukaže prilika.
- ▶ Važan aspekt pripreme je da utvrđivanje suštinskih razloga razgovora koji nedvosmisleno ističe obrazovne koristi od iskustva.

■ ŠTA PRIPREMITI?

- ▶ Ciljeve učenja, temu/kada je pokrenuti, pristup razgovoru, a prethodno utvrditi koje su to bitne poruke koje treba promovisati tokom razgovora.
- ▶ Dobro je nabaviti neophodne dozvole, s obzirom da je podrška direktora i školskih uprava ključna za pokretanje ovih pitanja. Zavisno od konteksta može biti potrebno od njih tražiti povratnu informaciju, ili pak dobiti saglasnost učenika.
- ▶ Takođe može biti korisno pre razgovora još jednom razmotriti informativni materijal o temi, kako bi se činjenicama moglo suprotstavljati iskrivljenim shvatanjima i mitovima.

KORISNI SAVETI

- ▶ Predvidite izazove i prilike za razgovor.
- ▶ Može vam biti od koristi da o pristupu temi nasilnog ekstremizma prethodno razgovarate sa odraslima u školi i lokalnoj zajednici, na primer sa roditeljima i drugim edukatorima.
- ▶ Nemojte započinjati razgovor ukoliko za to niste emotivno i profesionalno spremni.
- ▶ Prethodno zamislite nekog od vaših učenika i kakav biste razgovor s njim vodili.
- ▶ Može se pokazati korisnim da, u zavisnosti od sastava svake pojedinačne škole/zajednice, na čas pozovete ljude drugačijeg profila od tipičnog učenika i predstavnika nastavnog osoblja.
- ▶ Ukoliko je potrebno, može biti korisno dovesti i stručnjaka za medijaciju kao ispomoć u posebno osetljivim razgovorima.

3.3 RAZGOVOR

■ KADA RAZGOVARATI?

Utvrđivanje pravog trenutka za pokretanje teme nasilnog ekstremizma u učionici zahtevaju pripremu i promišljanje.

Dok se sama predavanja i razgovori mogu unapred pripremiti i realizovati kao deo dnevne nastave, neke druge teme za razgovor mogu sasvim spontano iskrsnuti. To su “trenuci kada je moguće naučiti”. Mogu iskrsnuti kada im se najmanje nadamo. To su iznenadne prilike koje treba iskoristiti za objašnjavanje nekog težeg pojma ili pokretanje razgovora kojim se sama tema povezuje sa iskustvima učenika.

Ovakvi “trenuci kada je moguće naučiti” mogu se pokazati i kao propuštene prilike ako nastavnici nisu ni lično ni stručno pripremljeni da ih dobro iskoriste.

KORISNI SAVETI

Među najvažnijim veštinama jednog nastavnika jeste sposobnost da prepozna i iskoristi trenutke kada je moguće naučiti za stvaranje klime uzajamnog poverenja i osećaja sigurnosti. To je idealno vreme za učenje neke važne lekcije. Takvi trenuci mogu iskrsnuti gotovo bilo gde i bilo kada: na putu za školu, na igralištu, u školskoj kantini i u učionici.

- ▶ Može se dogoditi da nastavnici nemaju vremena da razmotre pravila i uputstva za razgovor sa učenicima pre nego što nastupi trenutak kada je moguće naučiti. Takav će trenutak će često iskrsnuti nakon nekog incidenta koji ga je provocirao. Učenike možete pripremiti tako što ćete ih, anticipirajući takve neplanirane trenutke inspiracije, u učionici redovno angažovati za debate i razgovore.
- ▶ Razgovor pokrenut u trenutku kada je moguće naučiti može se fokusirati na vrednosti podjednako kao i na delove nastavnog programa.
- ▶ Posmatrajte i pažljivo oslušajte. Trenuci kada je moguće naučiti ne moraju uvek biti očiti.
- ▶ Budite kreativni. Pravi trenutak za razgovor u kojem je moguće naučiti može iskrsnuti i iz negativnih iskustava. Ako neko dete drugog nazove teroristom ili nekim pogrdnim imenom, iskoristite takav incident za učenje o verbalnom nasilju, poštovanju i nasilnom ekstremizmu.

- ▶ Ovakve okidače razgovora nastavnici mogu da iskoriste kao trenutke kada je moguće naučiti.
 - a. “Šta se ovde upravo dogodilo? Zašto je do ovoga došlo?”
 - b. “Neko je danas učinio nešto lepo za drugoga. Ko može da mi kaže šta je to bilo?”
 - c. “Hajde da danas porazgovaramo o poštovanju”.
 - d. “Zašto mislite da je važno da razgovaramo o tome šta se danas dogodilo u učionici?”

- ▶ A takav razgovor možete okončati ovako:
 - a. Šta smo danas naučili? Zašto je bilo važno o ovome porazgovarati?
 - b. Potom uključite učenike u neku aktivnost koja će ih zabaviti – sportsku ili glumačku – kako biste ih potstakli da se druže i sarađuju, pogotovo ukoliko je razgovor u trenutku kada se može naučiti potekao nakon nekog negativnog iskustva.
 - c. Nakon razgovora budite na raspolaganju učenicima i roditeljima ukoliko imaju nekih dilema, žele da pitaju ili komentarišu.

■ ŠTA SU OSNOVNA PRAVILA

Bio razgovor unapred planiran ili ne, bitno je utvrditi osnovna pravila koja će obezbediti da se u bezbednoj atmosferi uzajamnog poštovanja čuje širok dijapazon mišljenja.

Jedan od načina stvaranja osećaja zajedništva u učionici jeste da nastavnici i učenici zajedno utvrde osnovna pravila razgovora.

Kada se okonča sa predlaganjem pravila treba usvojiti samo ona o kojima je većina u učionici postigla saglasnost. Pre početka razgovora preispitajte ta osnovna pravila i potom ih istaknite na vidno mesto.

PRIMERI OSNOVNIH PRAVILA RAZGOVORA

1. Saslušajte druge pažljivo, nepristrasno i otvorenog uma.
2. Zatražite pojašnjenja ako nešto niste razumeli.
3. Kritikujte ili dovodite u pitanje komentare, ideje i stavove, a ne osobu koja ih iznosi.
4. Spremno prihvatajte povratne informacije ili kritiku vaših ideja.
5. Budite tolerantni prema mišljenjima koja su drugačija od vaših.
6. Govorite s poštovanjem i nezapaljivo. Izbegavajte reči koje imaju političku težinu ili su po značenju nasilne.
7. Razmotrite stavove, osećanja ili poziciju sa koje neko drugi govori o problemu.
8. Govorite kada na vas dođe red, ne prekidajte druge.
9. U razgovor uključite svakoga, posebno one koji se ne osećaju sigurnim u sebe i voljnim da govore.
10. Držite se teme i komentarišite kratko.

■ KAKO POSTAVLJATI PITANJA

Kao moderator, dajte primer kako se postavljaju pitanja i na njih odgovara kako biste učesnike uputili na način na koji treba razgovarati. Postavljajte pitanja koja pobuđuju radoznalost i kritičke stavove kako biste potstakli učenike da preispitaju i neka druga mišljenja.

Vlastitim primerom ovakvog načina postavljanja pitanja omogućićete vašim učenicima da se tako, bez potsticanja, i ponašaju.

PRIMERI PITANJA KOJIMA SE TRAŽI DA UČENICI POJASNE SVOJE STAVOVE

1. Možete li objasniti šta ste time mislili, jer nisam razumeo/la?
2. Možete li nam dati primer toga što ste rekli?
3. Šta je činjenica, a šta mišljenje dato ovom izjavom?
4. Odkud znate da...? Na čemu zasnivate takav zaključak?
5. Šta bi mogla biti logična posledica tog argumenta ili stava?
6. Kako se vaš primer uklapa u ono što smo danas naučili?
7. Kakva je razlika između ... i ...?
8. Možete li, molim vas, objasniti zašto mislite da je to važno?
9. Da li neko drugačije sagledava to pitanje?

■ KAKO SASLUŠATI BEZ PRISTRASNOSTI

Mladi naprosto žude za prilikama da o nekim pitanjima razgovaraju sa nekim ko će ih saslušati bez pristrasnosti. Vrcaju idejama, razumnim ili ne baš takvim. Potreban im je neko ko će ih saslušati, sugerisati kako da razmišljaju na neki drugi način, i pomoći da uvide kakve se razumne odluke mogu doneti kada se imaju u vidu i njihove značajne, dugoročne posledice.

- ▶ Tokom razgovora nemojte osuđivati ili biti pristrasni prema onome što učenici iskažu, što ih preokupira, što čine ili nameravaju da čine (“to ne možete reći”; “ne smete razmišljati na taj način”).
- ▶ Nemojte sa postavlјati kao vrhunski autoritet o temi razgovora. Umesto toga, budite moderator koji će omogućiti da se u razgovoru čuju pluralistički stavovi i argumenti.
- ▶ Nastojte da ne prekidate učenike dok izlažu svoje stavove. Štaviše, pomozite im da pronađu reči kojima će bolje iskazati svoja mišljenja.
- ▶ Neka vaše sugestije o pitanjima koja treba razmotriti, kao i moralnim i etičkim posledicama nekih odluka, budu racionalne i izrečene s poštovanjem.
- ▶ Vodite računa da ne preterujete u tumačenju kontroverznih ili rasističkih komentara kao odlikama nasilnog ekstremizma.

KORISNI SAVETI

Držite se teme – Usmeravajte razgovor ka temi i ciljevima učenja. Biće manje koristan ako odluta u neka druga pitanja. Uloga moderatora je da vrati razgovor na početni kolosek kada on krene nekim drugim pravcem kako biste osigurali da razgovor odgovori ciljevima učenja.

Neka vaši postupci budu primer pristojnog ponašanja – Slušaoci će pratiti vaše ponašanje i svoje usklađivati prema njemu. Ako o kontekstu razgovora moderator govori s poštovanjem i pokaže da mu je stalo, učenici i slušaoci će nastojati da se i sami tako ponašaju. Poštujte pravila razgovora. Nasmehajte se kada je primereno. Nastojte da ne prekidate druge i insistirajte na tome da učenici i slušaoci dozvole da jedan govornik završi to što ima da kaže, pa tek onda drugi dobije reč. Nemojte nikoga kriviti, otvoreno iskazivati svoje neslaganje ili upozoravati.

Obratite pažnju na agresivna verbalna ili neverbalna ponašanja tokom razgovora. Ako ih uočite, reagujte na odgovarajući način, shodno onome što ste se dogovorili u vezi sa pravilima i posledicama. Ukoliko be dođe do promene takvog ponašanja, poželjno je razgovor nastaviti nekom drugom prilikom. Najbolje se suočava sa agresivnošću tako što se ona predupređuje. Psihodrama o primerima strategija aktivnog slušanja pomoći će slušaocima da steknu predstavu o načinu na koji se vodi produktivan razgovor.

Ohrabrujte i potstičite konstruktivnost u dijalogu.

Ohrabrujte učenike da pišu o svojim osećanjima i iskustvima- bilo u štampanim izdanjima ili putem pisama – da biste im pomogli da bolje razmisle o temi o kojoj se razgovara ili pribrali svoja osećanja.

■ KAKO OBEZBEDITI DA SE ČUJU SVA MIŠLJENJA

- ▶ Ključno je razgovor strukturirati tako da svako dobije priliku da govori i da niko, nijedna grupa ili nijedno mišljenje ne dominiraju razgovorom. Nastojte da kao nastavnik previše ne govorite, i da osigurate da se čuju sva mišljenja koristeći strategiju zvanu “odgovoriti i prebaciti” (*respond and bounce*). Odgovorite na neko pitanje ili izjavu slušalaca, a potom “prebacite loptu” nekom drugom ili grupi učenika ili slušalaca.
- ▶ Važno je obezbediti da nijedna grupa ne bude isključena iz razgovora, i da svi mladići i devojke, i manjinske grupe budu uključeni i učestvuju sa osećanjem sigurnosti.
- ▶ Važno je pomoći slušaocima da shvate da su mnogi problemi složeni i da se mogu posmatrati iz više aspekata. Za mnoga pitanja koja se pokrenu možda nema jasnih odgovora u stilu “dobro ili pogrešno”, jer sama po sebi podrazumevaju mnoge složenosti, nijansi u značenju i nejasnoća.

3.4 TEME ZA RAZGOVOR O NASILNOM EKSTREMIZMU

Mnoge teme mogu pokrenuti plodan razgovor o nasilnom ekstremizmu. Temu treba samo formulirati tako da bude od pomoći slušaocima u preispitivanju vlastitih vrednosti i stavova, i kontrolisanju emotivnih reakcija, a istovremeno i u boljem razumevanju implicitnih narativa nasilnog ekstremizma.

Možete, između ostalih, razmotriti ove teme:

- ▶ **Državljanstvo** – omogućava slušaocima da govore o pravima i odgovornostima u različitim društvima, o pravdi, identitetu i ideji “pripadnosti”. Ova tema je i prilika da se razgovara o principima osnovnih ljudskih prava, uključujući pravo na slobodu izražavanja, i kako prepoznati i sprečavati govor mržnje.
- ▶ **Istorija** – posebno edukacija o istorijatu genocida i masovnih zlodela, poput Holokausta, potstiče učenike na razmišljanje o moći propagande mržnje i o korenima rasizma, antisemitizma i političkog nasilja. Slušaoci imaju priliku da preispituju načine na koje se konstruišu istorijski narativi, i kako ti narativi mogu uzrokovati stalne konflikte i predrasude u njihovom društvu.
- ▶ **Religija i verovanja** – potstiče svest o različitosti i poštovanju tih različitosti u društvu, i omogućava preispitivanje različitih vrednosti i verovanja, čime se dovode u pitanje predrasude i rasizam. U tim okvirima trebalo bi razgovarati o sekularizmu i humanizmu vs. mitu da je sekularizam isto što i ateizam¹³, kao i nepoverenju prema “nevernicima”. Trebalo bi naglasiti da ne treba sve vernike neke religije stereotipizirati, s obzirom da često u okviru jedne religije ima mnogo više različitosti nego između različitih religija. Važno je i u razgovor uključivati i učenike koji nisu vernici.

13 Vidi, Davies, L. 2014. *Unsafe Gods: Security, secularism and schooling*. London, IOE/Trentham.

- ▶ **Jezici** – pomaže učenicima da otkriju postojanje širokog spektra kultura, vrednosti i gledišta na istoriju sveta i misli. Osim što razvija osnovne veštine pismene i usmene argumentacije, tema doprinosi i jačanju medijske pismenosti.

- ▶ **Sloboda izražavanja i internet** – zajedno sa učenicima ispituju se načini na koji se informacije prezentuju, oblikuju i prenose; kako se informacijama može manipulirati da potstiču nasilje; i kako se novi izvori informacijama bore za nadmoć nad profesionalnim medijima. Razgovor o medijskoj pismenosti *on-line* pomoći će učenicima da bezbedno i produktivno koriste društvene mreže. Ovo se može i dovesti u vezu sa građanskim vaspitanjem o ljudskim pravima, i razlikom između legitimne slobode govora i govora mržnje.

- ▶ **Rodna ravnopravnost i rodno motivisano nasilje** – doprinosi razumevanju osnovnih uzroka problema; dovodi u pitanje neke stavove o statusu i ulozi žena; uči i mladiće i devojke preduzimanju konstruktivnih i nenasilnih mera protiv ekstremističke argumentacije koja promovira nasilje, posebno nad devojka i ženama.

- ▶ **Umetnost** – pomaže razumevanju i uvažavanju raznih naroda, kultura i načina umetničkog izražavanja, koji su drugačiji od vlastitih. Umetnost se može posmatrati kao univerzalni jezik koji vremenski i prostorno povezuje zajednice i kulture. To je i prilika da se razgovara o tome kako poricanje i uništavanje kulturnog nasleđa, izazvanih nasilnim ekstremizmom, predstavlja gubitak za celo čovečanstvo.

3.5 REKAPITULACIJA I DOGRADNJA

Pošto su sa učenicima razgovarali o nasilnom ekstremizmu nastavnici treba da se uvere da nešto nije pogrešno shvaćeno i da među učenicima nema nekih napetosti. To znači da treba odvojiti vreme za zajedničko analiziranje shvaćenog i naučenog razgovorom. Tada se i identifikuju koja to pitanja nisu razgrešena i iziskuju svestraniju obradu i/ili dogradnju.

PITANJA ZA REKAPITULACIJU

Šta ste naučili, šta biste još hteli da pitate? Da li sada bolje shvatamo procese koji dovode do radikalizacije omladine? Šta je još potrebno da znamo da bismo bolje razumeli nasilni ekstremizam? Kako bismo mogli da nastavimo razgovor?

Ako je diskusija bila isuviše burna može biti od koristi dopunski rad sa učenicima, čime bismo im zahvalili što su učestvovali u razgovoru i uverili ih da imaju pravo da misle ono što misle sve dok poštuju mišljenja drugih.

PITANJA ZA DOGRADNJU mogu pomoći učenicima da razmišljaju o svemu što se čulo.

Kako ljudi iskazuju poštovanje za mišljenja drugih čak i kada se s njima ne slažu? Da li biste u nečemu drugačije postupili nakon ovog razgovora?

Nastavnici mogu da razmotre i neke dodatne aktivnosti koje će učenicima omogućiti da nastave razgovor o temi.

PRIMERI DODATNIH AKTIVNOSTI

- ▶ Oformite male grupe koje će razgovarati o istoj temi i držati se istih pravila kao cela grupa, i pažljivo pratite njihove razgovore.
- ▶ Budite na raspolaganju učenicima i porodicama za razgovore poverljive prirode.
- ▶ “Televizijski” panel: za ovakvu dodatnu aktivnost potrebno je da učenici raspolažu i nekim pozadinskim podacima o nasilnom ekstremizmu. Cilj je osposobiti učenike da artikulišu stavove različite od vlastitih. Započnite tako što ćete odabrati dobrovoljce za ulogu panelista u televizijskoj emisiji, koji će govoriti o nasilnom ekstremizmu iz perspektive mladih. Idealno bi bilo da se učenicima unapred odrede stavovi o temi, suprotni od njihovih vlastitih. Razred postavlja pitanja panelistima, a nastavnik je moderator. Na početku učenici-panelisti se predstavljaju i artikulišu svoje stavove.

4. Ključne poruke koje se upućuju

Po okončanju razgovora o kontroveznim temama treba istaći i preneti pozitivne poruke koje će razrednu zajednicu ponovo ujediniti oko vrednosti koje su svima zajedničke. To je važno da bi atmosfera u učionici i dalje bila produktivna, a učenici se osećali bezbednim.

4.1 SOLIDARNOST

Učenici se mogu potstaci da kritički razmatraju i dovode u pitanje aktuelne situacije i status quo; da predlažu nove i kreativne pristupe zajedničkim/globalnim problemima; i da pokažu kako se nenasilnom i konstruktivnom akcijom demonstrira solidarnost sa drugima. To može biti dobrovoljni rad ili prikupljanje novih podataka od uglednih institucija, nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva, koje pomažu ljudima u teškim okolnostima i kojima je potrebna podrška.

Koncept solidarnosti je u samoj suštini obrazovanja o globalnom državljanstvu (Global Citizenship Education – GCED), i to o solidarnosti bez obzira na uzrast, rod, nacionalnost ili etničko poreklo, to jest solidarnosti sa ljudima iz vlastite zajednice, već i onima izvan nje. Primeri vezani za aktuelna zbivanja, koje daju nastavnici, a koji ilustruju međuzavisnost u svetu, kako problemi i preokupacije jednog dela sveta mogu uticati i na neki drugi region, i kako se neko ko živi na sasvim drugim prostorima može suočavati sa istim izazovima i problemima kao i sami učenici, mogu im pomoći u razumevanju pojma solidarnosti.

4.2 POŠTOVANJE RAZNOVRNOSTI

Kulturološka raznovrsnost je karakteristična za većinu, ako ne i za sva društva u svetu. Ljudskom rodu je neophodna koliko i prirodi biodiverzitet – raznovrsnost živog sveta.¹⁴

Uvažavanje suštinskog značaja raznovrsnosti neodvojivo je od poštovanja univerzalnih ljudskih prava i osnovnih sloboda drugih.¹⁵ Stoga je poštovanje raznovrsnosti moralni imperativ, neodvojiv od poštovanja dostojanstva čoveka.

Poštovanje raznovrsnosti doprinosi i razumevanju suprotstavljenih stanovišta i potstiče empatiju i saosećajnost.

Ove su veštine u našim raznovrsnim društvima od ključnog značaja za uspostavljanje suštinskih veza među ljudima i iznalaženje zajedničkih rešenja za dobrobit i održivost društva.¹⁶

14 Stručna konferencija – International Decade for the Rapprochement of Cultures,
<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002346/234607e.pdf>

15 Deklaracija o principima tolerancije/Declaration of Principles of Tolerance, 1995,
http://www.unesco.org/webworld/peace_library/UNESCO/HRIGHTS/124-129.HTM

16 Ibid 13.

4.3 LJUDSKA PRAVA

Učenjem o ljudskim pravima promoviše se kultura nenasilja i nediscriminacije, i jača osećaj za poštovanje drugih i toleranciju. Obrazovanje kojim se potstiče spoznaja o ljudskim pravima ključno je za učenje i raspravu o nasilnom ekstremizmu.¹⁷ Neki su ovde navedenih pojmova složeni i mogu biti irelevantni za učenike mlađih uzrasta.

- ▶ Ljudska prava su fundamentalna i univerzalna sredstva zaštite. Važe za sva ljudska bića, bez obzira na njihovu nacionalnost, prebivalište, rod, poreklo, veru, jezik ili neki drugi status. Za razliku od prava koja država propisuje svojim zakonima, ljudska prava važe za pojedince iz svih država i nesputana su državnim granicama.
- ▶ Ljudska prava podrazumevaju i prava i odgovornosti. Ovi pojmovi podrazumevaju da je svaka osoba dužna da poštuje prava drugih. Na primer, na poštovanje prava drugih na slobodu mišljenja, izražavanja i veroispovesti.
- ▶ Zato je važno da mladi ljudi shvate da se pojedinci (ili grupe) ne mogu pozivati na svoja prava da bi opravdali kršenje prava nekog drugog.
- ▶ Kada znaju šta jeste, a šta nije ljudsko pravo prema raznim međunarodnim konvencijama, učenici mogu da se suprotstave pogrešnom pozivanju na neko pravo, i shvate ono što je ispravno i šta treba zaštititi. Na primer, ne postoji pravo da se ne bude izložen kritici; religije nemaju prava, narodi i verske grupe ih imaju.
- ▶ Važno je i shvatiti da prema međunarodnim konvencijama nema prava koja se mogu uskratiti, odnosno da se ljudska prava moraju primenjivati bez izuzetaka (kao što je pravo na život, i pravo da se ne bude izložen torturi), ali i ljudskih prava koja je moguće ograničiti u izuzetnim okolnostima (kao što je pravo na slobodu izražavanja, slobodu kretanja i pravo na privatnost). Razumevanje ovih distinkcija pomaže učenicima da se sa više zrelosti i znanja snalaze u složenim situacijama. Na primer, u slučaju nasilnog delovanja neke ekstremističke grupe, medijima se može ograničiti pristup mestu događaja i naložiti, iz bezbednosnih razloga, da neposredno nakon napada ograniče svoje izveštavanje.

17 Learning: the Treasure Within, Report to UNESCO of the International Commission on Education for Twenty-First Century, 1996, http://www.unesco.org/education/pdf/15_62.pdf

4.4 ŽIVETI ZAJEDNO

Živeti u uzajamnom i međuzavisnom svetu automatski ne podrazumeva da pojedinci i društva žive zajedno u miru.

Živeti u društvu u kojem prevladava mir dugoročni je cilj koji podrazumeva “razumevanje za druge i njihovu istoriju, tradicije i duhovne vrednosti”, kao i sposobnost za “realizovanje zajedničkih projekata ili suočavanja sa neizbežnim konfliktima na razuman i miran način”.¹⁸

Pristup UNESCO učenju “života zajedno” bazira se na gore navedenoj definiciji i podrazumeva dva komplementarna procesa učenja:

- ▶ “otkrivanja drugih” sa ciljem jačanja razumevanja među učenicima, i
- ▶ “poimanja zajedničkih ciljeva” kada učenici rade zajedno da bi ostvarili ciljeve koji su im zajednički.

Učenje “života zajedno” doprinosi razvoju osnovnih sposobnosti i veština, kao što su empatija, poznavanje kultura drugih, kulturološki senzibilitet, shvatanje pojma diskriminacije, prihvatanje i komunikacija.

18 Learning to Live Together, UNESCO Bangkok Office, 2014, 20, <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002272/227208e.pdf>

4.5 ANGAŽMAN MLADIH

Mladi se mogu potsticati da svoju energiju i entuzijazam usmere na osmišljavanje i razvoj pozitivnih ideja i rešenja za izazove današnjice i globalne probleme. Njihovim poznavanjem uzajamnog povezivanja putem društvenih mreža razmena iskustava postaje momentalna i potencijalno široko rasprostranjena.

Aktivno učešće u omladinskim organizacijama i neformalnim grupama jača kod mladih zajednička očekivanja, osećaj za međusobnu identifikaciju i pripadnost, kao i za drugarstvo, što sve dodatno potstiče njihov angažman u okviru zajednice.

Uključenost u procese donošenja odluka na lokalnom nivou ili nivou vlade, ili volonterske aktivnosti takođe potstiču energiju i želju mladih za promenom.

U školama mogu da se stiču veštine zagovaranja, vođenja kampanja, planiranja budžeta, organizacionog jačanja i liderstva, što potstiče omladinski angažman u društvu.

Mladima se procesi demokratskih izbora čine isuviše sporim, jer više vole da deluju odmah. Zato treba identifikovati koji su to brži načini da se dođe do promena i dobrih rezultata u zajednici.

ANEKS

■ ČESTA PITANJA

Pitanje: Šta ako ne mogu da odgovorim na njihove preokupacije i pitanja?

Odgovor: To priznajte, ali ne prekidajte odmah razgovor. Neka samo pitanje bude početna tačka za nastavak diskusije na narednom času. Možete i ohrabriti učenike da im to kontroverzno pitanje bude tema istraživačkog projekta. Važno je da priznate da vi, kao nastavnik, nemate odgovore na sva pitanja, i da i sami morate još da učite. Biti lično pošten je jedan od najboljih načina učenja drugih poštenju. Kada se postavite kao neko ko uči ceo život možete i lakše uspostaviti dobar odnos sa učenicima. Bitno je ne odbaciti temu i omogućiti učenicima da joj se nekom drugom prilikom dublje posvete. U tom cilju možete nakon časa proveriti informacije i prikupiti nove, i konsultovati se sa kolegama i upravom škole kako bi bilo najbolje pristupiti tom problemu. Ako je potrebno, nemojte oklevati da se obratite stručnjacima i unapredite svoje znanje.

Pitanje: Treba li se doticati osetljivih tema ili onih koje se smatraju tabuom?

Odgovor: Kada se ima u vidu da učenici imaju sve veći pristup informacijama i informacionim tehnologijama, nastavnici i roditelji se mogu iznenaditi kada uvide koliko su deca već izložena osetljivim temama i svesna koliko su zbivanja u svetu kontroverzna. Zato nastavnici se ne bi trebalo da izbegavaju razgovor o tim temama. Kada tako i postupe učenici će i sami krenuti u potragu za odgovorima, što ih može navesti do izvora netačnih informacija i pristupa. Stoga izbegavanje nije opcija. Nastavnici treba da uspostave bezbednu i konstruktivnu atmosferu za dijalog u učionici, i osiguraju da učenici osete sigurnim i veruju da će njihova pitanja i preokupacije biti saslušani, i da će ih nastavnici i škola uzeti u obzir. Tako će učenici mesto za razgovor o svojim problemima i dilemama potražiti u učionici. Izgradnja poverenja je ključna za bavljenje tabu temama i otskočna daska za izbegavanje diskriminacije.

Pitanje: U razredu imam manjinsku grupu učenika koji mogu biti stigmatizovani kao nasilni ekstremisti. Da li je i pored toga prikladno razgovarati o toj temi?

Odgovor: Jeste, sve dok je razgovor uravnotežen. Kao prvo, najvažnije je ne izjednačavati manjinsku grupu učenika u učionici sa počiniocima nasilnog ekstremizma kao pripadnicima iste manjinske/etničke grupe. Naglasite da su individualni ili lični identiteti važniji od kolektivnih identiteta, kao i potrebu poštovanja svakog pojedinca kao takvog. Kao drugo, korisno je razgovarati o temi nepravdne stigmatizacije čitave manjinske grupe, do koje ponekad dolazi nakon nekog nasilnog ekstremističkog čina čiji su počinioci jedna ili više osoba povezanih sa tom grupom. Učenici treba da shvate da sami mogu nenamerno da nanesu nepravdu nedužnim ljudima time što ih stigmatizuju ili isključuju. Kao treće, na samom početku razgovora nastavnik treba da naglasi da ekstremizam nije isključivo vezan za bilo koju rasnu, versku, etničku, rodnu ili političku grupu. Dajte razne primere nasilnog ekstremizma, u kojima se kao ključni faktori ispoljavaju neposredno okruženje, vaspitanje i obrazovanje počinitelaca.

Pitanje: Treba li da učenicima koji nisu direktno preokupirani nasilnim ekstremizmom govorim o tom fenomenu onako kako je shvaćen i predstavljen u medijima?

Odgovor: Svrha predavanja o posledicama nasilnog ekstremizma, kao i potsticanje otvorene debate o tome kako ga sprečiti nije samo da se smanji njegov uticaj. Nasilni ekstremizam se pre svega odnosi na kršenje fundamentalnih univerzalnih vrednosti, kao što su ljudska prava, nenasilje i nediskriminacija. Preventivne mere podrazumevaju, između ostalog, učenje o pozitivnim vrednostima i pomaganje učenicima u izgradnji mentalnih brana prema ekstremističkim narativima, čak i onda ako ih se taj fenomen za sada i ne dotiče.

Kao jedan od ključnih koncepata za prevenciju nasilnog ekstremizma, vaspitanje o globalnom državljanstvu fokusira se na učenje saosećanja sa i odgovornosti prema ljudima koje učenici ne poznaju i možda ih nikada i neće upoznati. Pripremiti umove mladih na poštovanje ljudskog roda u svoj njegovoj različitosti i jedinstvenosti jedan je od najosnovnijih ciljeva obrazovanja za prevenciju nasilnog ekstremizma.

Pitanje: Da li da razgovor fokusiram na određeni lokalni tip/slučaj/primer nasilnog ekstremizma?

Odgovor: Inkorporiranje lokalnih primera ekstremizma u razgovor koji se vodi u učionici može pomoći da tema bude bliža učenicima, ali može proizvesti uznemiravajuće emotivne napetosti. Tu je i rizik od stigmatizacije nekih učeničkih populacija. Zato je bitan balansirani pristup temi. Mogu se koristiti primeri nasilnog ekstremizma iz udžbenika, drugih zemalja ili iz vlastite zajednice. Nastavnik treba da koliko god je to moguće diversifikuje primere koje koristi, sprečavajući tako da učenici steknu stereotipiziranu predstavu o nasilnom ekstremizmu, vezanu samo za jednu određenu grupu ili populaciju. Kada je reč o lokalnim manifestacijama nasilnog ekstremizma nastavnik treba da ih svede na nivo koncepata i govori o raznim mogućim uzrocima, nosiocima ekstremizma i njegovim posledicama. To će pomoći učenicima da sa malo više suzdržanosti pristupe teme i ispolje manje lične involviranosti, što može biti prepreka otvorenoj i konstruktivnoj debati.

Pitanje: Kako da sprečim konfrontaciju učenika sa različitim stavovima, tokom i nakon razgovora u učionici?

Odgovor: Veoma je važno da se sam proces rasprave o nasilnom ekstremizmu odvija u okvirima unapred planiranog ciklusa. I nastavnici i učenici treba da prođu kroz pripremnju fazu. Osnovna pravila se moraju utvrditi na samom početku i nastavnik mora jasno da ukaže na granice dozvoljenog i nedozvoljenog. Učenici ne treba da budu pod utiskom da su njihova mišljenja nevažna, da je sveobuhvatnija rasprava izbegnuta ili naglo prekinuta. Zato su rekapitulacija i zaključci koji se izvlače iz razgovora važni isto koliko i priprema.

Osećati i doživeti razgovor kao demokratski i otvoren proces u kome svi učenici učestvuju ravnopravno podjednako su značajni kao i sadržaj o kome se razgovara. Ako svi učenici znaju da su njihova mišljenja saslušana i uvažena manja je verovatnoća da će se kasnije grupisati po savezništvima. Može biti i oportuno tokom razgovora potsetiti učenike da se neprimerno ponašanje ili nasilje u školama neće tolerisati ni pod kojim okolnostima. Ukoliko je potrebno, nastavnik može utvrditi koja su to nerešena pitanja i tražiti da se ona svestrano preispitaju i/ili preduzme dodatne aktivnosti i razgovor nastavi nekom drugom prilikom.

Pitanje: Kako da pristupim problemu ekstremističke propagande na internetu?

Odgovor: Bitno je tokom razgovora o nasilnom ekstremizmu otvoreno govoriti takvoj vrsti propagande. Iako propaganda nije ništa novo u diseminaciji ekstremističkih i pogubnih ideja, njen je uticaj danas veći jer je široko dostupna na internetu. Utoliko je važnije da se njom rano počne baviti tako što će se učenici potsticati da kritički razmišljaju i dovode u pitanje izvore informacija i motivaciju ljudi koji postavljaju ekstremističke sadržaje na mrežu. Upoznavanje učenika sa konceptima kao što je “digitalno državljanstvo” i isticanje značaja odgovornog ponašanja, ne samo u svakodnevnom životu već i na internetu, treba da bude deo školskog programa za borbu protiv nasilnog ekstremizma. U međuvremenu, nastavniku mogu dobro da dođu konstruktivni online obrazovni sadržaji o prevenciji nasilnog ekstremizma, koje može iskoristiti i za zadobijanje pažnje i interesa učenika (vidi Bibliografiju).

Reference

Za širu literaturu i edukativne materijale, predlažemo čitaocima da posete sajt: UNESCO Global Citizenship Education Clearinghouse (hostuje ga APCEIU) na adresi <http://gcedclearinghouse.org/>

■ KEY REFERENCES INCLUDE

Global Counter-Terrorism Forum. The Abu Dhabi Memorandum on Good Practices for Education and Countering Violent Extremism.

https://www.thegctf.org/documents/10162/159880/14Sept19_GCTF+Abu+Dhabi+Memorandum.pdf

Hedayah. 2013. The Role of Education in Countering Violent Extremism.

<http://www.hedayah.ae/pdf/role-of-education-in-countering-violent-extremism-meeting-report.pdf>

OSCE/ODIHR/YAD VASHEM. 2007. Addressing Antisemitism: Why and How? A Guide for Educators.

<http://www.osce.org/odihr/29890>

OXFAM. 2015. Global Citizenship Education, a guide for teachers.

<http://www.oxfam.org.uk/education/global-citizenship/global-citizenship-guides>

OXFAM. 2006. Teaching controversial issues, a guide for schools.

<http://www.oxfam.org.uk/education/teacher-support/tools-and-guides/controversial-issues>

Radicalization Awareness Network. 2015. Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism.

http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/ran_collection-approaches_and_practices_en.pdf

UNESCO. 2015. Global Citizenship Education. Topics and Learning Objectives.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf>

UNESCO. 2014. Teaching Respect For All: Implementation Guide.
<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/human-rights-education/resources/projects/teaching-respect-for-all/>

UNESCO. 2013. Intercultural Competences – Conceptual and Operational Framework.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002197/219768e.pdf>

UNESCO. 2009. Stopping Violence in Schools.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162e.pdf>

UNESCO Bangkok, Fostering Digital Citizenship through Safe and Responsible Use of ICT: A review of current status in Asia and the Pacific as of December 2014.
http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/ict/SRU-ICT/SRU-ICT_mapping_report_2014.pdf

United Kingdom Department for Children, Schools and Families. 2008. Learning Together to be Safe. A toolkit to help schools contribute to the prevention of violent extremism.
http://dera.ioe.ac.uk/8396/1/DCSF-Learning%20Together_bkmk.pdf